

M.Ə. RƏSULZADƏ MİLLİ ÖZÜNÜDƏRK VƏ MİLLİ ƏXLAQ TƏRBIYƏSİ HAQQINDA

Xatirə Qocayeva,

fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktoranı
ADPU

E-mail: qocayeva_xatirə@mail.ru

Rəyçilər: *prof. F. Rüstəmov,*
dos. Y. Rzayeva

Açar sözlər: *M.Ə. Rəsulzadə, milli özünüdərək, dini tərbiyə, milli məktəb, əxlaq tərbiyəsi*

Ключевые слова: *М.А. Расулзаде, национальное самосознание, религиозное воспитание, национальная школа, нравственное воспитание*

Key words: *M.A. Rasulzade, national identity, religious education, national school, moral education*

XX yüzilliyin əvvəllərində yaşamış vətənpərvər, mütərəqqi baxışlı, bəxəri sivilizasiya və inkişafın mahiyyətini dərk edən Azərbaycan ziyalılarını məşğul edən, düşündürən əsas məsələlərdən biri də mənsub olduqları xalqın milli özünüdərki və milli əxlaq tərbiyəsi idi. Xalqa öz kimliyini, mənəvi dəyərlərini, əxlaqi heysiyyətini, ədəbi-mədəni keçmişini anlatmaq, onun milli duyğularını oyatmaq, özünə inam və milli qürur hissi yaratmaq zamanın həlli vacib olan aktual ictimai-pedaqoji, ədəbi-mədəni problemi kimi millətin ideoloqlarını narahat edir, çarə və çıxış yolu axtarmağa sövq edirdi.

XX yüzilliyin ilk onilliklərində xalqımızın milli ruhda tərbiyəsində, ona öz milli varlığını dərk etdirmək, milli hiss və duyğularını oyatmaq, hüriyyət və istiqlal ideyalarının nə olduğunu başa salmaq yönündə bütün qüvvəsi ilə çalışan millət xadimlərindən biri də M.Ə. Rəsulzadə idi. Əslində o, həmin ideoloji atmosferi yaradan ziyalı elitesinin öncüllərindən idi. Əsərlərində o, döənə-döənə bu məsələyə qayıdırdı. Müəllifin "Milli dirilik" adlı yeddi bölümdən ibarət silsilə məqalələrində və həmin silsiləyə ön söz kimi yazılmış "Dirilik nədir?" adlı girişdə dediyimiz problemə münasibəti daha əhatəli, fundamental və dolğun şəkildə şərh edilmişdir (1). 1914-cü ildə "Dirilik" jurnalında işıq üzə görün bu məqalələr silsiləsi əslində milli tərbiyə ilə bağlı məzmunlu ictimai-pedaqoji risalədir. Burada millət, onun əlamətləri, millətin formalaşmasında və təkamülündə lazım gələn vacib faktorlar, milli özünüdərək, xalqın milli zəmində tərbiyəsi üçün gərək olan şərtlər və vasitələr, milli-mənəvi tərbiyənin, milli əxlaqın xalqın tarixi taleyində rolu, müasir gənclik və milli tərbiyə, milli ideal və xalqın hüriyyəti və istiqlalı və s. məsələlər sadə, məzmunlu və dolğun şəkildə şərh edilmişdir.

Silsiləyə yazdığı "Dirilik nədir?" adlı ön sözdə maarifçi mütəfəkkir xalqın diriliyinin, yəni milli varlığının əsas müəyyənedici amilinin nədən ibarət olduğunu aydınlaşdırır. Göstərir ki, dirilik xalqın "ölüm-dirim" məsələsi, həyatda öz varlığını qoruyub saxlamaq bacarığı və ya ölümə məhkumluğudur. Başqa sözlə: "Avropalıların dirilik məhz qüvvətli olmaqdan ibarətdir. Bədənən və ruhən qüvvətli olmaq. Gərək bir insan və gərək bir millət elmən və bədənən qüvvətli olmayınca dünyada yaşaya bilmək nemətindən məhrumdur. Yaşaya bilmək üçün icabında yaşamağı belə fəda edə biləcək qədər, rəşid olan millətdər ki, dünyada dirilik haqqı qazanıyorlar" (1, №1, s.11)

Deməli, dirilik xalqın öz yaşamaq haqqını, hüququnu qüdrətini mühafizə etmək, qoruyub saxlamaq bacarığıdır. "Diriliklərin ən mütəkamil bir şəkli", yəni ən təkmil, vacib şəkli isə "milli dirilikkidir." Belə bir diriliyi olmayan xalq neft mədənlərində, və ya qara işlərdə çalışan, öz haqq və hüququnu anlamayan, əsarətdə olub bu əsarəti dərrk etməyən "çorını raboçilər" timsalındadır. Yəni "diriliklərin ən qiymətli milli dirilikkidir." "Dirilik dünyanı sevməkdən və öz hüquq və namusunu mühafizə edə biləcək qədər qüvvətli olmaqdan ibarətdir." (1) Müəllifə görə maddi cəhətdən tərəqqi edib mənəviyyətdən, mədəniyyətdən məhrum qalmaqdan, maddi baxımdan gec inkişaf edib mənəviyyətdən

yatca müstəqil qalmaq daha şəərəlidir. Öz mənləyini mühafizəyə xidmət edən millətpərəstlik bəşəri nöqtəyi-nəzərdən daha zəruri və faydalıdır.

“Milli dirilik” məqaləsində diqqətəlayiq məsələlərdən biri milli tərbiyə ilə dini tərbiyənin, milli mənsubiyyətlə dini mənsubiyyətin bir-birindən fərqləndirilməsi, bunların başqa-başqa şeylər olduğunun geniş kütləyə izah olunmasıdır. Bu, o zamankı tarixi şərait üçün vacib bir problem idid. Çünki əvvəlcə də dediyimiz kimi XIX əsr və XX əsrin əvvəllərində çox zaman dini birliklə milli birlik, dini mənsubiyyətlə milli mənsubiyyət qarışıq salınır. nəticədə “islam milləti”, “müsəlman milləti” anlayışlarından istifadə edilir, bu istilahlardan mənə tutumu bütöv sosial topluma şamil edilməklə insanlarda yanlış təsəvvür formalaşdırılırdı. M.Ə. Rəsulzadə ictimai dövriyyədəki bu yanlış tendensiyanın tərbiyə amilinə də qeyri-obyektiv təsir göstərdiyini, onu istiqamətləndirməyə mane olduğunu dərk edərək qeyd edirdi ki: “Bizdə “millət” kəlməsinin mənası çox yanlış bir surətdə tələqqi edilməkdədir. Nə qədər ali təhsil görmüş, mədəni həyat və mədəni məmləkətlər görmüş adamlarımıza təsadüf edərsiniz ki, hansı millətdənsiniz.-deyə verəcəyiniz suala: “müsəlmanam” – deyər cavab verir. Və bu cavabın heç də namüvafiq olduğunu düşünmür. Halbuki, həmin adam özü bir nəfər rusa “tı iz kakoy natsii” deyər verdiyi suala “xristianin” cavabını alsa, məzkur cavabı olduqca gülünc və cavab verən şəxsin cəhlinə dəlil tutar. Əslində bizdə “ümmət” kəlməsilə “millət” kəlmələrinin fərqi ayrılmamışdır. Bəlkə də, qədimdə “ümmət” ilə “millət” arasında fərq olmayıb, qövmiyyət və cinsiyyət cəməsinə andıran “millət” kəlməsi həmkis və həm dinlik cəməsinə elm olan “ümmət” kəlməsilə qarışmış və “millət-i-islam” təbiri məşhur olmuşdur. “Millət”i nasyon (natsiya) mənasına alacaq olursaq, bu heç də həmdinliyi bildirməz. Bu, dindəşlıqdan əlavə bir çox “daşlıqları” da cəmə olduğu kimi, bilxassə dil birliyini ləzım gətirər. Mənəyə-müasiri ilə “millət” kəlməsi işte bu dilbirliyindən hasil olan cəmiyyəti ifadə edir. Fəqət başlıca dil birliyindən ibarət olmaqla bərabər millət məfhumu başqa xüsurlərə də şamilədir” (1).

M.Ə. Rəsulzadə millətin əsas atributlarının nə olduğunu, yəni millət olmağın əsas şərtlərini aydınlaşdırır. Onun dil, adət-ənənə, əxlaq, tarixi, mədəni və mənəvi, etiqađi birliyə malik böyük ictimai toplum olduğunu söyləyir. Eyni zamanda xalqın bir millət kimi tərbiyəsi, onun üsul və vasitələri, bu tərbiyənin əsas kanalları üzərində geniş dayanır. Müəllifin fikrinə milli tərbiyənin ən ümumiləşmiş şəkildə əsas amilləri bunlardır: millətin və onun varlığını şərtləndirən amillərin dərk olunması; vətəndaşlarda milli mənlə şüurunun yaradılması; milli duyğu, milli vicdan, milli namus və bunun nəticəsi kimi millətpərəstlik hissənin formalaşdırılması; aydın milli ideal və milli məqsədin müəyyənəndirilməsi; milli dil və ona təəssübkeş münasibət bəslənilməsi; din və iman təəssübkeşliyi; millətin öz keçmişinə, tarixinə, adət və ənənələrinə bağlılığı və s.

Bəs milli tərbiyənin vasitələri nədir? M.Ə. Rəsulzadə bunlar barədə də öz mülahizələrini söyləyir. Qeyd edir ki, bunun üçün vasitələr müxtəlifdir. Məsələn, xalqı öz tarixi keçmişini ilə aşına etmək. Xalqı öz gələcəyini düzgün qurmaqdan ötrü keçmişini öyrənməli, tarixi inkişaf yoluna nəzər salmalı, ondan ibarət götürüb düzgün olanlardan öyrənməli, səhlərdən nəticə çıxarmalıdır. Yaxud millətin tarixi təleyində əzəmətli, əlamətdar rol oynayan tarixi şəxsiyyətlərdən, bədii qəhrəmanlarından bir nümunə kimi lazım olan keyfiyyətləri əxz etməli, onları tanımalıdır. Milləti təşkil edən fərdlər öz dilini və dinini sevməli; ona bağlanmalı və onun təəssübünü çəkməlidir. Onun aydın və düşünülmüş məqsədi olmalı, bu məqsəd uğrunda əlbir mübarizə aparmalıdır. Bundan əlavə “millətin birləşməsi və saxlanmasına müavinət edən vasitələrdən digərləri də adət ilə ənənədir” (1, № 8, s. 7).

Görkəmli maarifçi milli tərbiyədə xalqın qeyrətkeş ziyalıların, teatrın, mətbuatın, xeyriyyə cəmiyyətlərinin, bədii ədəbiyyatın, ayrı-ayrı qələm sahiblərinin, müəllimlərin, tədris ocaqlarının üzərinə böyük və məsuliyyətli vəzifələr düşdüyünü söyləyir. Xalqın təleyinin və gələcəyinin gənc nəslin necə bir milli əsaslara söykənən tərbiyəsindən asılı olduğunu israr edir və milli güvənə yeri kimi türk gəncliyinə səsəlir: “Ey millətin istiqbalını təmin edəcək türk gəncliyi, hardasan?!” (1, № 6, s. 7)

M.Ə. Rəsulzadə Petroqradda çap olunan “P. Vedemosti” qəzetində Dövlət Dumasının üzvü Aleksandrovun “Milliyyət və bəşəriyyət” adlı mətbu məqaləsini 1915-ci ilin 21 oktyabrında “Açıq söz” qəzetində dərc edir. Məqaləyə yazdığı ön sözdə Aleksandrovun milliyyət və bəşəriyyət barədə mülahizələrinə şərik çıxdığını, bu mülahizələrin əsas qisminin onun “Milli dirilik” məqalələr silsiləsindəki fikirlərlə uzlaşdığını nəzərə çatdırır (3). Məqalədə o da izah edilir ki, milliyyət dövlətdən daha böyük, dərin və əhatəli anlayışdır. Millətlər ola bilsin ki, tarixin müəyyən məqamında öz dövlətlərini qeyb edə, onu yenidən qazana bilsinlər. “Fəqət dövlət millətdən daha geniş, daha vüsətlidir”. Bəzən bu vədə o qədər əhatəli olur ki, onun daxilində bir çox millətlər birləşib yaşayır, bu zaman sistem, idarəetmə və münasibət düzgün qurulursa, dövlət heç də zəifləmir, əksinə daha da rəvnəqlənir. Məsələn, ingilis, Amerika və İsveçrə dövlətlərində olduğu kimi. Bu cür çoxmillətli dövlətlərin zəifləməsinə səbəb zülm, cəbr, haqsızlıq, bir xalqın başqası üzərində hegemonluq iddiası, başqalarına həqarətlə baxmasıdır. Bu cür sistem və münasibət nəticədə “araya nifaq salıyır, dövləti zəiflədirir və cəbr edənlərlə cəbr olunanların ikisinin də əxlaqını pozuyur. Bu nöqtəyi-nəzərdən bir millətin digər millət tərəfindən cəbrə uğraması dövlətin vücudunda öylə bir qanqren təşkil ediyər ki, bu hər tərəfə səhm yeridib dövlətin bütöv vücudunu çürüdüyər” (3).

Müəllif çoxmillətli Rusiya imperiyası daxilində dövlət səviyyəsində belə bir şovinist siyasət aparıldığını, həmin siyasətin nəticədə dövlətin özünə qarşı yönəldiyini, onu zəiflətdiyini və laxlatdığını nəzərə çatdırır. Başqa sözlə, zülmə uğrayan xalqlarda bu zülmün milli etiraz hissini, azadlıq meyllərini qüvvətləndirdiyini xatırladır.

M.Ə. Rəsulzadə böyüməkdə olan nəslin milli ruhda, müasir düşüncədə, öz xalqının şəərəlli milli keçmişini ilə indiki zamanın əhvali-ruhiyyəsini özündə birləşdirəcək bir əqidə və bilik sahibi kimi tərbiyəsində din xadimlərinin də üzərinə müəyyən vəzifələr düşdüyünü söyləyirdi. Bu mənada o, mühafizəkar, köhnəpərəst, mənfəətqir ruhaniləri tənqid edirdisə, mütərəqqi görüşlü, millətsevər, müasir dünya ilə ayaqlaşmağın zərurətini dərk edən din xadimlərini alqışlayırdı.

“Bir moizə münasibət ilə” sərəlvhəli məqaləsində müəllif bununla bağlı fikirlərini aydın şəkildə ifadə etmişdir (4). Məqalədə minbərdə kütləyə xitabən moizə söyləyən bir axundun fikirləri və müəllifin ona münasibəti öz əksini tapır. Axund illər boyunca xalqın tərəqqi yolunu bağlayan, onu cəhalət girdabında bədbəxt edən cahil, dünyadan bixəbər, qəflət əhli olan millət “tərbiyəçiləri”ni tənqid edir. Xalqın xoşbəxt istiqbalının müasir təhsil və əqidəli “gimnazist və riyalistlərə” bağlı olduğunu israr edir: “İstiqbalınızı bunlardan payı minbərdə oturan gimnazist və riyalistlərə xitabən istəyiniz, ümidinizi bunlara bağlayınız!... Bunlardır bizi xilas edəcək bilgi namizədlər, bunlardır gələcəyimizin ümidləri. Xoşgüzeranlığımız, dünyadakı rifah və səadətimize bunların idrakından, bunların zəmana biligi ilə silahlanmış əzm və qeyrətindən asılıdır” (4).

Məhəmməd Əmin axundun xalqın övladlarının təlim və tərbiyəsinin milli ruhlu, xalqın dilini, ədəbiyyatını, dinini, tarixini bilən, milli təəssüb hissi ilə yaşayan tərbiyəçilərə tapşırılması fikrini də təqdir edir. Belə ki, axund xalqa yad bir çox müəllim və müdərrişlərin təhsil ocaqlarına doluşaraq qeyri-milli, xalqa ögey təlim və tərbiyə işləri ilə məşğul olduğunu nəzərdə tutaraq deyirdi: “Fəqət bunlardan da o qədər fəidə yoxdur, çünki bunların tərbiyə və təlimləri öylə bir əsasdadır ki, ögrəndikləri elm və fəununlar arzu olunan fəidəni vermiyər. Bu da oradan çıxıyır ki, bunlar ana dilini bilmiyər. ədəbiyyatlarını anlamıyər, dinlərini, tarixlərini ögrənmıyər. Böylə qalınca bittəbi gözələnən fəidəni də vermiyər” (4). Axund gənc nəslin tərbiyə işini yalnız “milli mənfəət” naminə çalışan tərbiyəçilərə tapşırmaq lazım gəldiyini xatırladır.

Millətsevər bir ideoloq-tərbiyəçi kimi M.Ə. Rəsulzadəni narahat edən əsas məsələlərdən biri də Qafqaz türklərinin öz milli mənsubiyyətlərini yetərincə dərk etməməsi, özlərinin etnik mənsubiyyəti barədə məlumatlılığı, qan və gen yaddaşını unutmasıdır. Vətənpərvər ziyalı təəssüb edir ki: “Müsəlman kəndlisi dünyanı olduqları mahaldan ibarət bilib kəndlərində mənsub olduğu tayfa və məhlə

əhlini milliliyyəti ədd edər” (2) Əlbəttə, Qafqaz, Azərbaycan və ümumislam coğrafiyasında cəmiyyətin üzvlərinin milli kimlik və mənsubiyyət bərdə təsəvvürlərinin bəsit olması və ya ümumiyyətlə yoxluğu bu istiqamətdə maariflənmə işinin, lazımi məlumat və təbliğatin aparılmaması ilə əlaqədar idi. Belə bir təşviqatın ilk şərtləri yalnız XIX əsrin sonlarından etibarən zərrə-zərrə şüurlara yeridilməyə başlamışdı. Bunu nəzərdə tutan Məhəmməd Əmin yazırdı: “Millətpərəstliyə gəlinco: izahat lazımmıdır?! Şəhərdəkilərimiz daha dünən türk olduqlarını bilməmişlər, bir çoxlarıncə hələ o da şübhəlidir!” (2)

Görkəmli maarifpərvər siyasətçi izah edirdi ki, bəşəri miqyasda mədəni yaşayışın üç əsas rüknü vardır: milliyət, beynəlmiləlləşmə (“beynəlmiləlliyət”) və müasirlik (“əsriyyət”). Milliyətin rüknü ana dili, beynəlmiləlləşmənin əsası din, müasirliyin şərtləri isə əsrə hakim olan elm və maarifə, çağdaş dünyanın qazandığı bilik və yeniliklərə nail olmaqdır. Qafqaz türklərinin də bir millət olaraq üç əsas keyfiyyətə malik olmalı olduğunu müəllif Ə. Hüseynzadənin “Füyuzat” jurnalı vasitəsilə ictimai-siyasi dövrüyyəyə gətirdiyi fikrə istinadən söyləyir və həmin fikrə şərik çıxırdı: “Vaxtilə möhtərəm Əli bəy Hüseynzadə əfəndi “Füyuzat”da “İslam əqidəli, türk qanlı və Avropa qiyafəli bir insan olalım” demişdi...” (2)

M.Ə. Rəsulzadə göstərirdi ki, azərbaycançılıq ideologiyasının ilk dəfə söylənən bu detalları tədricən işlənilib bütövləşdi, mükəmməl bir milli ideologiyanın rüknləri olan “islamlaşmaq, türkləşmək, müasirləşmək” şüarı şəklində təzahür etdi və qəbul olundu.

Millət, milli özünüdərk və milli tərbiyədə M.Ə. Rəsulzadəni məşğul edən əsas problemlərdən biri də ictimai gerçəklikdə millətlərin “hakim və məhkum millətlər” deyə fərqləndirilməsi, bunun ictimai-siyasi mahiyyəti və onun geniş milli auditoriyaya anladılması cəhdi idi. Onun bir sıra əsərlərində, çıxış və nitqlərində, o cümlədən “Milliyyət məsələsi” (6, 73-75) məqaləsində deyilən məsələnin müfəssəl şərhini ilə rastlaşırıq. Şərhcə Rusiya imperiyası ərazisində bu ədalətsiz, qeyri-bəşəri ideyanın uzun illər boyunca dövlət siyasətinə çevrildiyini söyləyir. İmtiyaz və ixtiyar, hüquq və mövqə cəhətdən Rusiyada yaşayan millətlərin hakim və məhkum millətlər bölgüsünə məruz qaldığını sübutlarla əsaslandırır. İmperiyadakı tərbiyə sisteminin də həmin siyasətə tabe tutulduğunu qeyd edir. Monarxiyada hakim millət ruslar, məhkumlar isə qeyri xalqlardır. Velikorus şovinizmi başqa xalqların əsarət və istibdad altında yaşamasına yol açır. Nəticədə həmin məhkum xalqlar istibdad mənşəsində əzilməli olmuşlar.

Tərbiyəçi ideoloq xalqın mənəvi-əxlaqi və milli-mədəni tərbiyəsini də bu məcraya yönəltməyi, istibdada qarşı etirazçı, milli qürur və düşüncəyə yiyələnmiş ayıq, vətənpərvər vətəndaşlar yetişdirməyi mövcud zamanın zəruri tələbi hesab edir. Bu yolda xalqı yalançı, mənfəətpərəst, satqın millətpərəstlərdən uzaq olub həqiqi, qeyrətkeş millətçilərin arxasınca getməyə çağırır. Göstərir ki, millətin hüriyyətə və istiqlala gedən yolu da buradan başlayır.

“Tərbiyədə mühüm bir nöqtə” (5) məqaləsində o, milli nəğmələrin və mahnıların, milli oyunların və s.-nin uşaqların milli ruhda tərbiyəsində böyük rol oynadığından, məktəbəqədər və məktəb yaşlı uşaqlara tərbiyə prosesində bu nəğmə və oyunlardan istifadə üçün şərait yaratmağın əhəmiyyətindən danışır. Belə bir fikrə şərik sıxır ki: “...məktəbdəki təlimin milli və mədəni ruhda olması nə qədər mətlub isə, məktəbə qədər təlim işinin bu ruha yaxın olması ondan da mühümdür” (5).

Məqalənin aktuallığı. Müasir dövrdə Azərbaycanda qadın təhsili ilə bağlı nəzəri fikrin inkişafında M.Ə. Rəsulzadənin yaradıcılığı mühüm rol oynayır. Həmin irsin öyrənilməsi bu baxımdan xarakterikdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda çar Rusiyasının həyata keçirdiyi qadın təhsili siyasəti M.Ə. Rəsulzadənin yaradıcılığı əsasında şərh və izah edilir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. M.Ə. Rəsulzadənin XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda çar Rusiyasının həyata keçirdiyi qadın təhsili siyasətinin mahiyyətini aydınlaşdıran ideyalarının gələcək müəllimlərə öyrədilməsi zəruri və vacibdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Rəsulzadə M.Ə. Dirilik nədir? // Dirilik, 1914, № 1
2. Rəsulzadə M.Ə. Diyanət, milliyət və məişət nöqtəyi-nəzərdən kənd məktəbləri. “İqbal” qəz., 1914, 11 dekabr
3. Rəsulzadə M.Ə. Milliyət və bəşəriyyət. “Açıq söz” qəz., 1915, 21 oktyabr
4. Rəsulzadə M.Ə. Bir moizə münasibətilə. “Açıq söz” qəz., 1915, 10 noyabr
5. Rəsulzadə M.Ə. Tərbiyədə mühüm bir nöqtə. “Açıq söz” qəz., 1916, 2 sentyabr
6. Rəsulzadə M.Ə. Əsərləri (1903-1909). I c., Bakı: Azər məşr, 1992.
7. Rəsulzadə M.Ə. Əsərləri (1909-1914). II c., Bakı: Şirvan məşr, 2001.

X.З. Годжаева

M.A. РАСУЛЗАДЕ О НАЦИОНАЛЬНОМ САМОПОЗНАНИИ И О НАЦИОНАЛЬНО-ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ РЕЗЮМЕ

В конце XIX в начале XX века в Азербайджане велики заслуги М.А. Расулзаде в развитии теории воспитания. Нация, национальное самопознание и национальное воспитание являются главными вопросами, которым он уделял особое внимание. Во многих своих произведениях и выступлениях, в том числе и в ряде статей «Национальное возрождение» национальному вопросу им было уделено должное внимание.

K.Z. Gojajeva

M.A. RASULZADE ON NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND NATIONAL MORAL. SUMMARY

At the end of XIX century, at the beginning of XX century on the progress of ethics. M.A.Rasulzade had important services. On the nation, national self-consciousness and national ethics one of the problems that he paid attention was nations differentiation in order to “dominant and condemned nations” in the social reality, its social-political essence and effort its explication into the wide national audience. It was paid attention in this variety of works, his speech and statements, including in the article about “National Vitality” and “Nationality Problem”

Redaksiyaya daxil olub: 22.04.2016